

kiseb arányban találunk olyan fiatalokat, akik saját képességeik gyengeségét vagy szorgalmuk hiányát jelölték meg okként.

VI. TÁBLA

Miben látja legfőbb okát saját munkanélküliségének (válaszadók száma: 223)

Ok	N	Válaszok megoszlása (%)	Válaszadók megoszlása (%)
Nem jól választott szakmát	115	32,1	51,6
Nem segíti a családja	57	15,9	25,6
Nem tanult szorgalmasan	42	11,7	18,8
Szegény családból származik	25	7,0	11,2
Nem járt elég jó iskolába	22	6,1	9,9
Nem segíti a rokonság	17	4,7	7,6
Nem segítik a barátok	13	3,6	5,8
Nem elég jók a képességei	10	2,8	4,5
Nem volta jók a tanárai	8	2,2	3,6
Egyéb	49	13,7	22,0
Összesen	358	100,0	160,5

Az érintett fiatalok családja az esetek döntő többségében támogatólag vagy legalább megértéssel viszonyul a munkanélküliség tényéhez, 50,2% kap segítséget az álláskereséshez, 22,9% a tanuláshoz, s tényleges segítséget nem, de együttérzést kap a válaszadók 19,7%-a. Mindössze 3,7%-ban jelezték az érintettek, hogy családjuk nehezten rájuk, 1,8% pedig azt, hogy családjuk közömbös.

A munkanélküli helyzetből adódó hátrányok között az egyes tényezőket tekintve a pénzhány áll az élen, de jelentős arányban említették a munkahely kínálta társas viszonyok hiányát, vagy a függőség különböző formáit.

Összességében az érintett fiatalok többsége számára az, hogy pályájukat munkanélküliként kezdik, nem jelent meglepetést. Az ebből adódó többletterhek vállalásában nagy szerep jut az érintettek családjának. Életkorukból fakadóan sokan választják egyfajta kényszer-alternatívaként a továbbtanulást, vagy a felnőtt munkanélküliekhez hasonlóan a vállalkozást. Természetesen a lakóhely településtípusa erőteljesen befolyásolja a munkavállalás és a tanulás esélyeit.

Tót Éva

ISKOLASZÉKEK

Az 1993-as oktatási törvény kötelező előírása nyomán 1994-ben az iskolák 98%-ában létrejöttek az iskolaszékek. Néhány helyen ugyan már a rendszerváltást követően, korábban szerveztek iskolaszékeket, de az iskolák többsége a törvény rendelkezése nélkül önszántából nem hozott volna létre ilyen intézményt. Az iskolaszékek működésének a tapasztalatait az MKM felkérésre gyűjtöttük össze az Oktatáskutató Intézetben 1995-ben, kérdőívekre és interjúkra támaszkodó szociológiai kutatás keretében.*

* 600 különböző típusú iskolából álltak rendelkezésünkre kérdőívek és 60 iskolában készítettünk interjút az iskolaszékek vezetőivel. A kutatásban Fehérvári Anikó és Tót Éva vett részt.

Az iskolaszékek megszervezése

Az iskolaszékeknek a legtöbb iskolában már nem voltak élő vagy feléleszthető hagyományai. Ha volt is iskolaszék az intézményben az államosítás előtt, legfeljebb a létre emlékeznek, de arról, hogyan működött, a mai pedagógusok és a mai szülők már alig tudnak valamit. Így az iskolaszékek megszervezése körül szinte mindenütt csak a törvény (és a végrehajtási rendelet) utasításaira támaszkodhattak. Ennek következtében nagyon sok iskolában jött létre úgy az iskolaszék, hogy a szereplők közül (önkormányzat, iskola, szülők) senki nem tudta pontosan, hogy mi lesz a szerepe és mi lesz a haszna ennek az intézménynek.

Az iskolaszékek megszervezését mindenütt az iskolák kezdeményezték és ők is bonyolították le. Az iskolaszék a törvény előírása szerint három egyenlő létszámú „oldalból”: szülőkből, pedagógusokból és önkormányzati képviselőkkel áll. A három „oldal” nem azonos eljárás útján került be az iskolaszékbe: a szülőket általában demokratikusan választották, formálisan a pedagógus-tagokat is választják, de miután a tantestületekben egyáltalán nem népszerű ez a plusz munkával járó „megtiszteltetés”, általában az a pedagógus került be az iskolaszékbe, aki hajlandó volt vállalni ezt a feladatot. Az önkormányzat pedig delegálta az iskolába a képviselőit, vagyis szabályosan elosztotta a testület tagjai között az iskolákat. Így előfordult, hogy egy képviselő több iskolaszéknek is a tagja lett egyszerre (találkoztunk olyan képviselővel, aki 8 iskolában volt iskolaszéki tag.)

A szülői „oldal” tagjainak a kiválasztása az iskolavezetés vagy a szülői munkaközösség jelölése alapján szülői értekezleteken történt. A megválasztandók jelölésére számos variációt találtunk: volt, ahol az iskolaigazgató személyesen jelölt, volt, ahol a szülők közül szervezett bizottság jelölt, másutt a szülők körében végzett felmérés előzte meg a jelölést. Az iskolavezetés számára természetesen nem volt mindegy, hogy kik kerülnek be az iskolaszékbe. Mivel azok tagjai betekintést nyerhetnek az iskola életébe, sőt véleményt alkothatnak az iskolára vonatkozó döntésekről, az iskolavezetés olyan partnereket jelölt, akiket képesnek vélt az együttműködésre. A jelölés fázisa azért volt fontos, mert lényegében ekkor dőlt el, hogy az iskolavezetés támasza, ellenzéke vagy pusztán formálisan működő szervezet lesz-e az iskolaszék.

Iskolánként eléggé különbözött, hogy az iskolavezetés (az igazgató) mennyire direkt módon tartotta kézben az iskolaszék szülői oldalának a megszervezését. Valójában minden igazgató számára fontos volt, hogy milyen szülők kerülnek be az iskolaszékbe, de volt aki ezt aktív szervezéssel fejezte ki és volt aki csak a háttérből, diplomatikusan irányította a szervezéssel járó teendőket. A szülői tagok jelölésénél az iskolavezetés általában a következő szempontok érvényesítésére törekedett:

1. Igyekeztek olyan jelöltet állítani, akít az igazgató korábbról személyesen ismert, akivel már eddig is jó volt a kapcsolata, és akivel a későbbiekben is zavartalanul ígérkezett az együttműködés. (Ezért kerültek be az iskolaszékbe volt öregdiákok, olyan szülők, akiknek több gyermeke jár vagy járt már az iskolába és olyanok, akik a szülői munkaközösségben már bizonyították jó együttműködési készségüket.)
2. Olyan szülőket igyekeztek választani, akik részéről aktivitás várható, akik nem formális szerepnek tekintik megválasztásukat (ezért kerültek be nagy eséllyel volt szülői munkaközösségi aktivisták, kötetlen munkaidőben dolgozó szülők, vagy gyeseen lévő anyák).
3. Olyan szülőket igyekeztek választani, akiknek a munkája több évre volt garantálható (ezért kerültek be alsóbb osztályokba járó gyerekek szülei).
4. Olyan szülőket jelöltek, akiknek a képzettsége, foglalkozása, tapasztalatai és kapcsolatai garanciát jelentettek arra, hogy hatékonyan tudják segíteni az iskolavezetést (jogászok, pénzügyi szakemberek, vállalkozók stb.).

5. Olyan szülőket igyekeztek jelölni, akik az adott településen közismertek és tekintélynek örvendenek (ez emeli az iskolaszék presztízsét és megkönnyíti az elfogadását a többi szülő körében).

A jelöltek megválasztása valamennyi esetben szülői értekezleteken történt. Gyakori volt, hogy a szavazásra a szülők közül osztályonként megválasztott elektorokat hívták össze. A választási értekezleteken az volt a gyakorlat, hogy a jelöltek bemutatkoztak (vagy az igazgató mutatta be őket a többi szülőnek), egyúttal ismertette jelölésük indokait (milyen kapcsolat fűzi őket az iskolához, miben lehetnek hasznára az iskolának stb.). A választások során általában nem volt vita. Az összegyűlt szülők, titkos (vagy nyílt) szavazással, egyszerű többség alapján döntöttek. Miután a szülői értekezletre több osztályból jöttek össze a szülők, többségük sem egymást nem ismerte sem a jelölteket. Így történhetett, hogy amelyik szülő szívesen vállalta a jelölést és akit az iskolavezetés is támogatott (ajánlott), azoknak a megválasztása lényegében nem ütközött semmiféle akadályba.

Miután az iskolavezetésnek nem volt kompetenciája ahhoz, hogy az önkormányzati „oldal” összetételébe beleszóljon (legfeljebb ha jó kapcsolata volt az igazgatónak a polgármesterrel, informálisan „súghatott” neki), a pedagógus-oldal kiválasztására és a szülői oldal összetételére igyekeztek befolyással lenni. A pedagógus „oldal” kiválasztásánál az iskolavezetés számára az volt a fő szempont, hogy ne az igazgató ellenzékéből kerüljön ki a megválasztandó pedagógus, és hogy legyen elég aktív, mert várható volt, hogy az iskolaszékkel járó szervezési feladatok leginkább rá hárulnak.

Megválasztásuk után az iskolaszék tagjai az első ülésen maguk közül választottak elnököt. Az iskolaszék elnöke többnyire a szülői „oldal” képviselői közül került ki, de találkoztunk olyan iskolával, ahol pedagógus volt az iskolaszék elnöke és olyannal is, ahol maga az igazgató. Akárhogyan is választották meg az iskolaszékek elnökeit, valamennyien megtisztelő feladatnak érezték megbízatásukat, és valamennyiük számára a közéleti aktivitás egy sajátos válfaját jelentette az elnöki szerep. Az általunk megkérdezett iskolaszék-elnökök között egyetlen olyan sem akadt, aki saját gyereke iskolai előmenetele érdekében vállalta volna az elnöki feladatot. Valamennyiük gyerekei kifejezetten jól teljesítenek az iskolában, és semmi szükségük nincs rá, hogy a szülők aktivitása juttassa őket jobb eredményekhez.

Az iskolaszékek elnökei szívesen végzik ezt a munkát, és a következő évben is valamennyien folytatni szeretnék megbízatásukat, sőt jó néhány olyan elnök is akad, aki akkor sem zárkózna el a további szerepvállalástól, ha a gyermeke kijárja ezt az iskolát.

Az iskolaszékek összetétele

Azt tapasztaltuk, hogy az iskolaszékek tagjai között több a férfi, a szülői munkaközösségek tagjai között pedig a nő. Ez arra utal, hogy az iskolaszékek az iskolák életében fontosabb szerepet játszanak és nagyobb a tekintélyük, mint a szülői munkaközösségeknek. Míg az iskolaszékek az iskolákat érintő stratégiai kérdésekkel is foglalkoznak (pl. az iskola profilja, finanszírozása, stb.), addig a szülői munkaközösségekre a legtöbb helyen szervezési aprómunka vár.

Az iskolaszékek többsége általában 9 tagú, ahol a három „oldal” három-három taggal van képviselve. Az iskolaszékek leggyengébb „oldala” mindig az önkormányzati képviselők csoportja. Sokkal gyakrabban vállalják a feladatot kényszerűségből mint lelkesedésből, ők a legkevésbé aktívak a munkában és ők hiányoznak a legtöbbit az iskolaszékek üléseiről. Ráadásul, mivel 1994 őszén jó néhányukat nem választották meg újra képviselőnek, kénytelenek voltak lemondani iskolaszéki tagságukról is. Az is több esetben előfordult, hogy még 1995 tavaszán sem delegált új képviselőket az önkormányzat a régiek helyett.

Az iskolák számára előnyös megoldás, ha az önkormányzat egyébként is tekintélyes képviselőt (polgármestert, bizottsági elnököt, stb.) delegál az iskolaszékbe, mert nagyobb az esély arra, hogy lobbizni tud az önkormányzati döntések során az adott iskola érdekében. Előfordult, hogy az önkormányzatok olyan képviselőket delegáltak az iskolaszékekbe, akiknek egyébként is volt valami közük az iskolához (ott voltak diákok, odajár a gyerekek iskolába, ott tanít a feleségük, stb.), vagy legalábbis jól ismerték az iskolát.

Az iskolaszékek pedagógus „oldala” általában olyan aktív és a szülőkkel jó kapcsolatot ápoló pedagógusokból került ki, akik szívesen vállalták a szervezet titkársági teendőinek és adminisztratív feladatainak az ellátását.

Az iskolaszékek szülői tagjai képzettségüket és foglalkozásukat tekintve szinte minden esetben az adott lakókörzet és az iskolába járó gyerekek szüleinek az „elitjéből” kerültek ki. A gimnáziumok esetében ez azt jelenti, hogy főként értelmiségi, ill. értelmiségiből lett vállalkozó szülők kerültek be az iskolaszékekbe. E típus nem csak azért gyakori, mert az utóbbi években sok értelmiségiből lett vállalkozó, hanem azért is, mert csakis úgy, mint az életben, ezektől a szülőktől az iskola ügyeiben is az átlagosnál nagyobb önállóság, aktivitás és invenció várható. Gyakori, hogy az iskolaszékekbe beválasztott szülőknek nemcsak annyi a kapcsolatuk az iskolával, hogy jelenleg odajár a gyerekek, hanem ennél szorosabb szálak is odafűzik őket (pl. maguk is pedagógusok, a házastársuk pedagógus, régen maguk is az iskola diákjai voltak, stb.) Azokban az iskolákban, ahol sok a bejáró gyerek, előfordul, hogy tudatosan olyan szülőtagokat választottak be az iskolaszékbe, akik a bejáró gyerekek lakóhelyeit képviselik.

Az igazgatók iskolaszéki szerepköre a legváltozatosabb. Gyakori, hogy az igazgató nem tagja az iskolaszéknek, de állandó meghívottként mégis meghatározó szerepet játszik az iskolaszék munkájában. Van ahol a tantestület egyik képviselőjeként van jelen, és olyan iskolával is találkozunk, ahol az igazgató az önkormányzat delegáltjaként került be az iskolaszékbe. Az igazgató iskolaszéki tagsága csak arról tanúskodik, hogy mennyire direkt módon tartja a kezében az iskolavezetés az iskolaszéket, de gyakori, hogy az iskolaszék akkor is egyértelműen az iskolavezetést támogató szervezet, ha személy szerint hivatalosan nem tagja az igazgató.

A diákönkormányzatok képviselői viszonylag kevés esetben tagjai az iskolaszékeknek. Az viszont elég gyakran előfordul, hogy alkalmilag meghívják őket az ülésekre, ha a diákokat érintő kérdésekről tárgyalnak.

Az iskolaszékek működése

Az iskolaszékekben általában két funkció létezik. Az elnöké, aki többnyire szülő és akit az iskolaszék tagjai maguk közül választanak, és a titkáré, aki általában pedagógus, és aki ellátja a szervezéssel kapcsolatos feladatokat.

Az iskolaszékekben általában nincsenek előre kijelölt felelősei a munkafeladatoknak, mégis kialakul a munkamegosztás, főként a szülők képzettsége és foglalkozása szerint (pl. a vállalkozók segítenek az iskola image-ének kialakításában, a jogászok tanácsokat adnak a törvények értelmezéséhez, a pénzügyi szakértők az adózásra és a könyvelésre vonatkozó javaslatokat tesznek, stb.) vagyis az iskolavezetés általában igyekszik kihasználni a szülők részéről nyújtott segítséget.

Az iskolaszékek többsége a megalakulás után hamarosan elkészítette a működési szabályzatát és a legtöbb iskolaszéknek van éves munkaterve is arról, melyik ülésen mit fognak tárgyalni. Ha azonban az iskola életében váratlan konfliktushelyzet áll elő (iskolabezárás, egyházi átadás, megyei átadás, stb.), az előre elhatározott munkaterv felborul és az ülések gyakoriságát az aktuális teendők szabják meg.

Az iskolaszékek üléseinek gyakorisága nagyon különböző. Találkoztunk olyan iskolaszékkel, amelyik havi rendszerességgel, és olyanal, amely csak félévente ülésezik.

Az üléseket a leggyakrabban az elnökök készítik elő az igazgatókkal egyeztetve. A szervezéshez általában felhasználják az iskola infrastruktúráját. Az iskolaszékeknek jobbára nincs költségvetésük. Tagjaik tiszteletdíj nélkül látják el a feladatukat.

Amikor az iskolaszékek megalakultak, tagjaik többségének fogalma sem volt arról, hogy milyen célból jött létre ez a szervezet és mi lesz a feladata. A legfontosabb eligazítást a törvény és annak végrehajtási utasítása jelentette. Valamennyi iskolában kényszerben ügyeltek arra, hogy a megalakulás szabályos legyen és a szülői tagok megválasztása az előírásoknak megfelelően történjen. A megalakulás után valamennyi iskolaszék elkészítette a működési szabályzatát és a munkatervét. A lényeges eltérések ezután alakultak ki az iskolaszékek között: van olyan, amelyeknek az egy éves tevékenysége ki is merült az eddig felsoroltakban, de van olyan is, amelyek azóta folyamatosan működő aktív és tekintélyes szervezetté vált. A különbségek részben az iskolaszékek összetételével, részben az iskolavezetéshez fűződő viszonyukkal, részben pedig az iskolák helyzetével magyarázhatók. Valamennyi olyan esetben aktivizálódott az iskolaszék, amikor az iskola és a fenntartó között komoly konfliktushelyzet bontakozott ki, vagyis amikor az iskola további léte került veszélybe.

Az iskolaszékek elnökei közül sokan panaszták, hogy kevés központi segítséget (ötletet, tapasztalatot, módszertani útmutatót, stb.) kaptak az iskolaszékek gyakorlati működésére vonatkozóan. Azt tapasztaltuk, hogy lényegében minden iskolaszéknek magának kellett rájőnie, milyen feladatokat vállaljon fel és hogyan működjön. Sokan nehezményezték azt is, hogy az egyes iskolaszékek között alig van kommunikáció, pedig nagy szükségük lenne a tapasztalatok és az ötletek cseréjére. Az interjúk során szinte senki nem tett említést országos iskolaszéki képviselőről, vagy országos szülői képviselőről, pedig igen nagy szükség lenne arra, hogy a helyi iskolaszékek problémáit valamilyen országos szervezet is artikulálja.

Liskó Ilona

ÚJPEST: A VÁROSTÓL A KERÜLETIG

Újpest ma Budapest IV. kerülete, Budapest északi részén, a Duna mentén fekszik. Északról a városhatár, nyugatról a Duna, délről és keletről a vasút alkotja a város határait. A ma a főváros egyik kerületét jelentő, valaha önálló község, majd város betelepülésétől kezdődően nagyarányú, látványos fejlődésen ment át mind lélekszámát, mind gazdaságának, iparának fejlettségét, mind lakosainak polgárosultságát tekintve.

Újpest az 1830-as évektől kezdődően települt be a Károlyi István birtokához tartozó pusztán. Kezdetben szőlőműveléssel foglalkozó telepeseikkel, később iparosokkal, kereskedőkkel, köztük számos német és zsidó családdal. A betelepedéshez vonzó feltételt jelentett Pest-Buda közelsége, a Duna, mint vízi út és az olcsó telkek, a zsidó családok számára vonzóvá tette az a tény, hogy Újpesten a gróf számukra a többi népcsoporttal azonos feltételeket biztosított. 1840-ben született meg a település alapítólevele, mely a jogokat és köteleességeket, az önkormányzat és az igazságszolgáltatás működését szabályozta. Az Újpest név a község első bírójától, a zsidó származású Löwy Izsáktól származik. Újpest község már a betelepedés idején városias jelleggel bírt. Budapest hatása s a városiaság megnyilvánult a város gazdaság- és társadalomszerkezetében: a gazdaságban jelentős volt az ipar és a kereskedelem, s a lakosok közt a munkás, kézműves, ill. a kereskedők aránya. A századfordulóra Újpest kinőtte a községi kere-